

PRILOG KRITICI POLITIÈKE EKONOMIJE

Predgovor i Uvod u kritiku politièke ekonomije

preveo *Moša Pijade*

*

Engels: Karl Marks, „Prilog kritici politièke ekonomije“ prevela *Mara Fran*

*

Prilog kritici politièke ekonomije preveo *Miloš Sofrenović*

*

PREDGOVOR PRVOM IZDANJU NAŠEG PREVODA

Delo koje se ovim prevodom pruža našim čitaocima jeste prvo obimnije, sistematizovano delo osnivača naučnog socijalizma, koje je isključivo posvećeno političkoj ekonomiji. Ono je prvi put štampano 1859 godine. Izgledalo bi da posle gotovo sto godina ovo delo može imati samo još naučno-istorisku vrednost, jer je osam godina posle njega napisan i štampan Marksov Kapital, čije prve tri glave prve sveske obuhvataju, u doteranom obliku, ono što je glavna sadržina Priloga kritici političke ekonomije, — zatim Teorije o visku vrednosti. Međutim, iako je od pojave tog rada do danas prošao čitav vek (bez tri godine!), Prilog kritici političke ekonomije ostao je aktuelan. U stvari, Prilog kritici političke ekonomije, Kapital i Teorija o višku vrednosti čine jednu monolitnu naučnu celinu. Stoga se tek izdavanjem i ovog dela omogućuje našim čitaocima da se ne samo upoznaju sa ogromnim delom Karla Marksa, sa njegovom naučnom svestranošću i savesnošću, nego i da samog Marksa bolje shvate i bolje iskoriste u svojim nastojanjima da savremene ekonomske pojave marksistički analiziraju i objasne.

Napomenuto je da prve tri glave I sveske Kapitala sadrže, čak u doteranom obliku, ono što je dato u Prilogu kritici političke ekonomije. Ali sam Marks o tome kaže:

„...Ukoliko je priroda predmeta iole dopuštala, ja sam ovde (U Kapitalu. — Izd.) razradio izvesne momente koji su ranije bili samo nagovešteni, a, naprotiv, ponešto što sam ranije opširno izložio, ovde samo nagoveštavam. Naravno da odeljci o istoriji teorije vrednosti i novca sada moraju sasvim da otpadnu...“

U ovom delu čitalac će naći detaljnu razradu pitanja o društvenom karakteru rada koji čini sadržinu vrednosti robe, kao detaljnu obradu problema apstraktnog rada, koji je naučno obradio i dokazao jedino Marks. Ovo je pitanje u Prilogu obrađeno detaljnije i sa više objašnjenja nego u Kapitalu, a čini jednu od vrlo važnih komponenata Marksovog tumačenja teorije vrednosti.

Drugo što je za svakog ko hoće da se bavi problemima ekonomije isto tako od neophodne važnosti jesu odeljci o istoriji teorije vrednosti i novca. Èitajuæi te odeljke èovek ne mo?e da se otme utisku da i u nauci, izgleda, vazi ona Hegelova izreka, koju Marks citira na poèetku svog dela *Osamnaesti brimer* — da se istorija ponavlja, i koju Marks dopunjava dodatkom: „jednom kao drama, drugi put kao farsa". Marksove analize i kritike raznih teorija novca, koje su se pojavile do njegovog vremena, kao da su predoseæale savremene teorije novca i cena, koje se odlikuju onom karakteristikom koju je Marks dao uopšte za vulgarnu ekonomiju. Nama se èini da se prava suština tih novih teorija ne mo?e pravilno shvatiti i oceniti bez temeljnog studija drugog odeljka Priloga kritici politièke ekonomije.

Pa?ljivi èitalac æe uoèiti i jednu razliku između Priloga i Kapitala u vezi sa upotrebom termina prometna vrednost. Ta razlika je, naime, u tome što u ovom svom delu Marks još ne diferencira sasvim oštro i jasno prometnu vrednost i vrednost — prvu kao oblik u kojem se druga (vrednost) I kao sadržina jedino mo?e izraziti. Tu razliku Marks je izveo tek u Kapitalu, koji se pojavio osam godina kasnije.

Na kraju ovog izdanja nalaze se još Marksov Uvod* i nedovršena serija Engelsovih èlanaka-recenzija na Prilog, koji su poèeli izlaziti u nemaèkom nedeljnom listu „Das Volk", avgusta 1859 u Londonu. Iako se ti Engelsovi èlanci nalaze na kraju ove knjige, preporuèujemo èitaocima da studij ove knjige poènu upravo s tim Engelsovim èlancima, jer im oni daju potrebno prethodno objašnjenje metoda koji je primenjen u Marksovim analizama i prikazima.

1956

* Vidi Marksov predgovor, str. 7. Uvod je datiran sa avgustom 1857 god.

PREDGOVOR

Sistem buržoaske ekonomije je posmatran ovim redom: Kapital, zemljišna svojina, najamni rad; država, spoljna trgovina, svetsko tržište. Pod prvim trima rubrikama, istražujem ekonomske životne uslove triju velikih klasa na koje se deli savremeno buržoasko društvo; povezanost ostalih triju rubrika bude u oèi. Prvi odeljak prve knjige, koja raspravlja o kapitalu, sastoji se iz sledeæih glava: 1) roba; 2) novac ili prost promet; 3) kapital uopšte. Prve dve glave èine sadržinu ove sveske. Celokupni materijal leži preda mnom u obliku monografija koje sam s velikim prekidima, u raznim periodima stavio na hartiju za sebe lièno, a ne za Štampu; hoæu li moæi da ih sistematski obradim po navedenom planu, zavisiæe od spoljašnjih okolnosti. Opšti uvod, koji sam bio skicirao, izostavljam, jer mi se pri temeljnijem razmišljanju èini da bi svako anticipirane rezultata koje tek treba dokazati bilo èitaocu na smetnji, i što se èitalac koji uopšte želi da me prati mora odluèiti da se od pojedinaènog penje ka opštem. Ali æe zato neko-like napomene o toku mojih sopstvenih politièko-ekonomskih studija mo?da biti ovde na svom mestu.

Struka koju sam studirao bilo je pravo, ali sam se njime bavio samo kao sporednom disciplinom pored filozofije i istorije. Godine 1842—43, kao urednik „Rajnskih novina",

našao sam se prvi put u neprilici da sam i ja morao govoriti o takozvanim materijalnim interesima. Prve povode da se pozabavim ekonomskim pitanjima pružiše mi debate Rajnskog landtaga o šumskim krađama i o parcelisanju zemljišnog poseda, zvanièna polemika koju je o prilikama mozel-skih seljaka zapodeo s „Rajnskimi novinama“ g. von Schap-per, tadašnji oberprezident Rajnske oblasti, i najzad debate o slobodnoj trgovini i zaštitnoj carini. S druge strane, u ono vreme kada je dobra volja da se „pođe dalje“ više-struko nadmašivala poznavanje stvari, zaèuo se u „Rajnskimi novinama“ odjek francuskog socijalizma i komunizma s lakim filozofskim koloritom. Izjasnih se protiv tog diletantstva, ali sam i u isti mah u jednoj kontroverzi sa „Allgemeine Augsburger Zeitung“-om otvoreno priznao da mi moje dotadašnje studije ne dopuštaju da se usudim dati bilo kakar sopstveni sud o samoj sadržini francuskih pravaca. Štaviše, željno sam iskoristio iluziju izdavaèa „Rajnskih novina“ da æe umerenijim držanjem lista moæi da postignu da ga mimoide smrtna presuda, koja je nad njim veæ bila izreèena, da bih se sa pozornice javnosti povukao u sobu za uèenje.

Prvi rad koji sam preduzeo radi rešavanja sumnji koje me bejahu ophrvale bio je kritièki pregled Hegelove filozofije prava, rad èiji je uvod izašao u „Deutsch-franzosische Jahrbücher“, izdatim u Parizu 1844 godine. Moje je istraživanje dovelo do rezultata da se ni pravni odnosi, ni oblici države ne mogu razumeti ni iz sebe samih, ni iz takozvanog opšteg razvitka ljudskog duha, nego da im je koren, naprotiv, u materijalnim životnim odnosima, èiju je celokupnost Hegel, po primeru Engleza i Francuza XVIII veka, obuhvatio imenom „graðansko društvo“, a da se anatomija graðanskog društva mora tražiti u politièkoj ekonomiji. Prouèavanje ove nauke, koje sam otpoèeo u Parizu, produžio sam u Brislu, kamo se bejah preselio proteran po naređenju g. Guizota. Opš ti rezultat do kojeg sam došao i koji mi je, kad sam veæ došao do njega, poslužio kao putokaz u mojim studijama, može se ukratko ovako formulisati.

U društvenoj proizvodnji svoga života ljudi stupaju u odreðene, nužne odnose, nezavisne od njihove volje, odnose proizvodnje, koji odgovaraju odreðenom stupnju razvitka njihovih materijalnih proizvodnih snaga. Celokupnost tih odnosa proizvodnje saèinjava ekonomsku strukturu društva, realnu osnovu na kojoj se diže pravna i politièka nadgradnja i kojoj odgovaraju odreðeni oblici društvene svesti. Naèin proizvodnje materijalnog života uslovljava proces socijalnog, politièkog i duhovnog života uopšte. Ne odreðuje svest ljudi njihovo biæe, veæ obrnuto, njihovo društveno biæe odreðuje njihovu svest. Na izvesnom stupnju svoga razvitka dolaze materijalne proizvodne snage društva u protivreènost s postojećim odnosima proizvodnje, ili, što je samo pravni izraz za to, sa odnosima svojine u èijem su se okviru dotle kretale. Iz oblika razvijanja proizvodnih snaga ti se odnosi pretvaraju u njihove okove. Tada nastupa epoha socijalne revolucije.

S promenom ekonomske osnove vrši se sporije ili brže prevrat èitave ogromne nadgradnje. Pri posmatranju ovakvih prevrata mora se uvek razlikovati materijalni prevrat u ekonomskim uslovima proizvodnje, koji se da konstatovati s taènošæu prirodnih nauka, od pravnih, politièkih, religioznih, umetnièkih ili filozofskih, ukratko, ideoloških oblika u kojima ljudi postaju svesni toga sukoba i borbom ga rešavaju. Kao god što neku individuu ne ocenjujemo šta je po onome što ona o sebi misli da ijeste, tako ni o ovakvoj prevratnoj epohi ne možemo stvarati sud iz njene svesti, veæ, naprotiv, moramo tu svest da objašnjavamo iz protivreènosti materijalnog života, iz postojećeg sukoba meðu društvenim proizvodnim snagama i odnosima proizvodnje. Nikada neka društvena formacija ne propada pre no što budu razvijene sve proizvodne snage za koje je ona dovoljno prostrana, i nikad novi, viši odnosi proizvodnje ne nastupaju pre no što

se materijalni uslovi njihove egzistencije nisu već rodili u krilu samog starog društva. Stoga èoveèanstvo postavlja sebi uvek samo one zadatke koje mo?e da resi, jer kad taènije posmatramo, uvek æemo naæi da se sam zadatak raða samo onde gde materijalni uslovi za njegovo rešenje već postoje ili se bar nalaze u procesu svoga nastajanja.

U opštim linijama mogu se aziski, antièki, feudalni i savremeni bur?oaski naèin proizvodnje oznaèiti kao progresivne epohe ekonomske društvene formacije. Bur?oaski odnosi proizvodnje su poslednji antagonistièki oblik društvenog procesa proizvodnje, antagonistièki ne u smislu individualnog antagonizma, nego antagonizma koji potieè iz društvenih ?ivotnih uslova individua, ali u isti mah proizvodne snage koje se razvijaju u krilu bur?oaskog društva stvaraju materijalne uslove za rešenje toga antagonizma. Zato se sa tom društvenom formacijom završava predistorija ljudskog društva.

Friedrich Engels, s kojim sam otkako je izišla njegova genijalna skica kritike ekonomskih kategorija (u „Deutsch-franzosisehe Jahrbucher“) stalno razmenjivao misli preko pisama, došao je drugim putem (uporedi njegov Polo?aj radnièke klase u Engleskoj) do istog rezultata kao i ja, a kada se sproleæa 1845 i on nastanio u Brislu, odluèismo da zajednièki izradimo svoje shvatanje kao suprotnost ideološkom shvatanju nemaèke filozofije, ustvari da se obraèunamo s nekadašnjom svojom filozofskom savešæu. Tu smo nameru izveli u obliku kritike poslehegelovske filozofije. Rukopis, dva debela toma u osmini, bio je već davno pri-speo u Vestfaliju gde je trebalo da bude izdat, kad nam sti?e vest da izmenjene okolnosti ne dopuštaju štampanje. Prepustismo rukopis glodarskoj kritici miševa, utoliko pre što smo glavnu svrhu bili postigli — sebi smo stvari objasnili. Od razasutih radova, u kojima smo u ono vreme iznosili pred publiku svoje poglede u ovom ili onom pravcu, pomenuæu samo Manifest komunistièke partije, koji smo zajednièki napisali Engels i ja i Govor o slobodnoj trgovini, koji sam objavio. Glavne taèke našeg shvatanja prvi put su nauèeno, mada samo polemièki, nagoveštene u mome spisu Beda filozofije, koji sam 1847 objavio protiv Proudhona. Štampanje moje nemaèki napisane rasprave Najamni rad, u kojoj sam povezao u celinu predavanja koja sam o tom predmetu dr?ao u briselskom Udru?enju nemaèkih radnika, prekinuto je Februarskom revolucijom i mojim prisilnim udaljavanjem iz Belgije u vezi s njom.

Izdavanje „Novih rajnskih novina“ 1848 i 1849 godine i dogaðaji koji su posle nastupili prekidoše moje ekonomske studije, koje sam mogao produ?iti tek u Londonu 1850 godine. Ogroman materijal za istoriju politièke ekonomije koji je nagomilan u Britanskom muzeju, povoljna osmatraènica koju London pretstavlja za posmatranje bur-?oaskog društva, najzad novi stadijum razvitka u koji je ono izgledalo da ulazi sa otkrivanjem kalif omiskog i au-straliskog zlata, opredeliše me da opet poènem sasvim otpo-èetka i da kritièki preðem novi materijal. Ove su me studije delimice same od sebe odvele disciplinama koje su prividno sasvim udaljene od ekonomije, a na kojima sam morao probaviti du?e ili kraæe vreme. Ali je vreme kojemu je stajalo na raspolaganju bilo naroèito stešnjavano imperativnom nu?nošæu da radim za svoje izdr?avanje. Moja danas već osmogodišnja saradnja u prvom englesko-amerièkom listu „New York Tribune“ izazivala je, pošto se pravim novinskim dopisništvom bavim samo izuzetno, van-rednu rascepanost mojih studija. Meðutim, èlanci o znaèajnim ekonomskim dogaðajima u Engleskoj i na kontinentu zauzimali su toliki deo mojih priloga da sam bio primoran da se dobro upoznam s praktiènim pojedinostima koje le?e van oblasti politièke ekonomije kao nauke.

Ova skica o toku mojih studija u oblasti političke ekonomije treba da dokaže samo to da su moja shvatanja, ma kako se o njima sudilo i ma koliko da su malo u skladu sa zainteresovanim predrasudama vladajućih klasa, rezultat savesnog i dugogodišnjeg istraživanja. A na ulazu u nauku, kao na ulazu u pakao, mora se postaviti zahtev:

**Qui si convien lasciare ogni sospetto;
Ogni vilita convien che qui sia morta.**

**Tu ne daj da te sumnja svlada;
Malodušje nek ovde umre svako.**

(Dante)